

Mezei István:

Széchenyi Béla kelet-ázsiai kutatóútja

Száz esztendeje annak, hogy ennek az expedíciónak tagjai visszatértek Magyarországra és beszámoltak kutatómunkájuk tudományos eredményeiről. Ezt az első magyar kelet-ázsiai expedíciót a nemzetközi tudományos világ még ma is a legnagyobb és legsikerültebb felfedezések közé sorolja.

A Széchenyi-expedíció célját sem a hazai közvélemény, sem a külföld nem látta tisztán. Úgy tudták, hogy a magyarok őshazájának felkutatására indultak útnak. A vállalkozásnak azonban csak egyik célja volt a magyarral rokon belső-ázsiai nyelvek tanulmányozása. A résztvevőktől távol állott a nekik tulajdonított őshazakeresés, igazi feladatuknak Kelet- és Közép-Ázsia földrajzi és földtani viszonyainak tanulmányozását tartották. Jellemző, hogy mialatt Széchenyiék Szecsuan tartományban térképező munkálatokat folytattak, az amerikai újságokban szenzációs tudósítások jelentek meg arról, hogy az expedíció a Gobi-sivatagban rablótörzsek fogságába került, és a főnök halálra ítélte az idegeneket; a legválságosabb pillanatban azonban Széchenyi néhány magyar szót intézett „a kivégző osztag” tagjaihoz; a törzsfőnök a magyar beszéd hallatára hirtelen térdre esett, csókokkal borította el a gróf kezét, és könnyek között, a legtisztább magyarsággal fejezte ki örömét afölött, hogy a messzi Európából földije érkeztek.

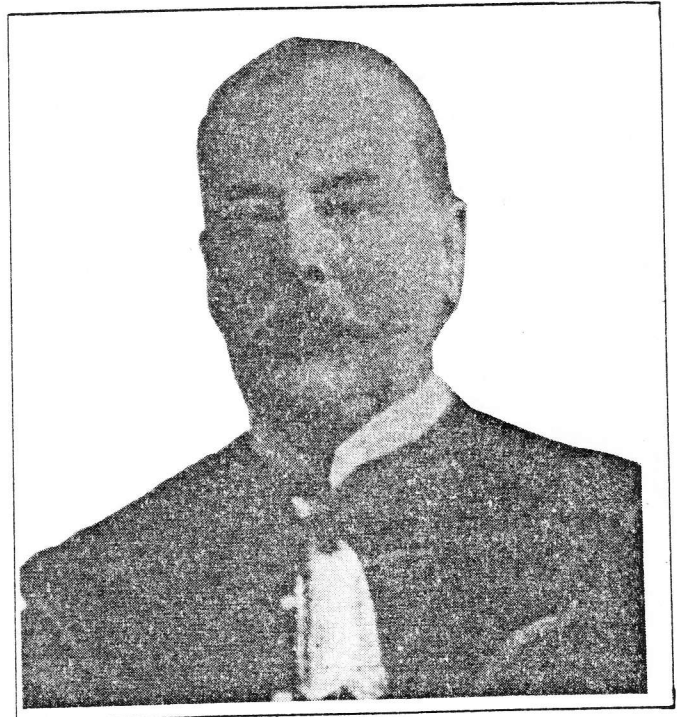
Az amerikai közönséget, úgy látszik jobban érdekelték az ilyen naiv mesék, mint a kutatóút megszervezésének egyéves munkája, vagy az a tény, hogy olyan tudományos eszközöket vittek magukkal, melyek abban az időben a legmodernebbeknek számítottak: csillagászati műszereket, körtükröt, teodolitot, iránytűket, légmérőket, különböző hőmérőket.

Mielőtt megkíséreljük, hogy végigkövessük a három esztendeig (1877 — 1880) tartó nagy ázsiai utazást, ismerkedjünk meg az expedíció tagjaival.

A vállalkozás életrehívója és szervezője, Széchenyi Béla gróf, a nagy magyar reformpolitikusként, Széchenyi Istvánnak volt a fia. Maga is fiatalon kapcsolatba került a politikával. A döblingi elmegyógyintézetben foglyul tartott Széchenyi István gróf maró gúnnyal megírt könyvét, amelyben leleplezte az osztrák önkényuralom magyarországi kegyetlenkedéseit, Béla fia vitte ki úti bőröndjének kettősfenekű burkolatában Londonba. Ott kinyomatta, majd a

könyvet Magyarországra és Ausztriába csempészte. Ez a könyv hozzájárult a gyűlölt Bach miniszter bukásához.

Lóczy Lajos volt az expedíció legfontosabb tagja. Ő sem készült felfedező utazónak, mérnöknek indult, de svájci egyetemi tanulmányai alatt megszerette a hegyeket és a hegyek történetének első magyar kutatója lett. Mikor Széchenyi meghívta útítársnak, a Magyar Nemzeti Múzeum segédőre volt. Az utazás alatt a földtani térképezés, az állattani, növényteni és földtani gyűjtés volt Lóczy tulajdonképpeni feladata, de széles látókörével, nagyszerű megfigyeléseivel és mindig helyes következtetéseivel a legkiválóbb felfedezők sorába emelkedett. Elsőnek mutatta ki, hogy a közép-ázsiai sivatagok kő- és homokanyaga nem a tengerfenék maradványa, mint addig hitték, hanem évmilliók sivatagi felhalmozódásának a következménye.

Széchenyi Béla

Kreiter Gusztáv a kutatóút térképésze volt, de az expedíció történetét is feldolgozta. Kár, hogy ez a munka, amelynek célja a vállalkozás eredményeinek népszerűsítése lett volna, nem eléggé olvasmányos, és ezért csak igen szűk körben terjedt el.

Az expedíció negyedik tagja Bálint Gábor volt, akinek a kínai nyelvi kutatás lett a feladata. A tudomány nagy kárára azonban csak Indiában, Jáva szigetén és Japánban követhette társait, mert a tulajdonképpeni felfedező út előtt Sanghajban súlyosan megbetegedett, és kénytelen volt Európába visszatérni. Az utazás tudományos értékét nagyban emelhették volna Bálint Gábor nyelvészeti megfigyelései. Kortársai — joggal — Kőrösi Csoma Sándor utódjának tartották. Lóczy Lajos a dardzsilingi temetőben, Csoma sírjánál így beszélt róla:

— Ki nem emlékezik meg itt... Kőrösi Csoma Sándor egy földijéről, Szentkatolnai Bálint Gáborról! Ha Buddha híve volnék, azt kellene hinned, hogy az elhunyt Csoma Sándor szelleme költözött át Bálintba. Kevés időt tölthettem vele Széchenyi expedíciója alatt, de megmaradnak emlékezetemben azon esték, melyeket a calcuttai, óriási Maidan-téren beszélgetve eltöltünk. Az Ázsiai Társaság díszes épülete emelkedett előttünk, melyben Kőrösi Csoma Sándor működött és lakott. Mintha az ő elköltözött szelleme lelkesítette volna Bálintot, egyébről sem szólt, mint nemzetünknek általa felfedezni vélt etnográfiai eredetéről és a dravidák meg a mahattákkal való nyelvi rokonságáról. Lelkesedve áhítozott azon idő után, midőn majd a déli mongolok nyelvével is meg fog ismerkedni...

Széchenyi Béla megérkezésekor Pekingben, az „északi császár székhelyén”, ahogy fővárosukat a kínaiak nevezték, erősen Európa-ellenes hangulat uralkodott, hiszen még húsz év sem múlt el azóta, hogy az angolok és franciák ostrommal vették be Pekinget. Széchenyinek mégis sikerült elérnie, hogy a kínai minisztertanács, a birodalom legfőbb tizenegy miniszterének testülete (Yamen) fogadta. Az expedíció vezetője magyar díszöltönyben, ünnepi kalpagban jelent meg a kínai miniszterek előtt, előadta az utazás célját, majd ékes kínai nyelven fogalmazott emlékiratot nyújtott át. A régebbi kínai—magyar érintkezésekről fennmaradt ritka okmány magyar fordítása így hangzik:

Ő császári Fenségehez, Kung Herceghez,
a Tsungli Yamen Elnökéhez.
Császári Fenség!

Eddig tett lépéseim mellett, melyek arra irányultak, hogy

Lóczy Lajos

magamnak és két útitársamnak, Kreitner Gusztáv és Lóczy Lajos uraknak, a kínai birodalom belsejébe, déli Mongólia és északi Tibet felé, a beutazáshoz szükséges útlevelet megszerez-
zem, kötelességemnek tartom Fenségedet kérelmem pártolása és teljesítése végett írásban is megkeresni, és egyúttal utazásom célját és indokait is feltárni Fenséged előtt.

Nemzetiségemre magyar vagyok. Nemzetem egyik tagja ama turáni népcsaládnak, melynek egyik legerősebb törzse a hatalmas mongol nép. Hittérítési, politikai vagy kereskedelmi céljaim nincsenek, hanem egyedül a tudomány, a történelem és a kegyelet céljai indítottak bennünket útra. Forró óhajtásom, hogy beutazzuk azokat a tartományokat, melyekről gyanítjuk, hogy ott volt népünk eredetének fészke. Fel akarjuk keresni azt a területet, ahol őseink egykor laktak, hogy sírjaikon lerójuk a kegyelet adóját, és forró imát küldhessünk az égbe azon új hazának boldogságáért és felvirágzásáért, melyet a IX. században Európában alapítottunk. Honfitársaim élénk érdeklődést tanúsítanak Kína történelme iránt, különösen az az időszak érdekli őket, mikor mongol fejedelmek uralkodtak Kína fölött.

Mi is éreztük Dzsingisz kán hatalmas fegyvereinek súlyát, és csodálat és bámulat fogott el bennünket, ha Kínának Kublaj kán alatti nagyságára, művelődésére és fejlődésére tekintettünk, mely aztán a Ming- és Tatsing-dinasztiák alatti jutott el tetőfokára.

Kérem tehát Fenségedet, biztosítson nekem és nevezett társaimnak a Kínai Birodalom tartományaiban szabad utazást. Nem kérek anyagi támogatást, sőt azt is kijelentem, hogy Fenséged kormányára, vállalkozásom meghiúsulása esetén, semmi felelősség nem hárullik. Tisztában vagyok mindazokkal a veszélyekkel, melyek bennünket érhetnek, míg a központi hatalmaktól távol, a messzi tartományokban keressük népünk keletkezésének nyomait.

Császári Fenségednek magamat és vállalkozásomat kegyeibe ajánlom.

Peking, 1876. október 8-án
Gróf Széchenyi Béla